

**ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY**

Studia Filologiczne z. 34; Filologia Polska 1990 (14)

FRANCISZEK NOWAK

WSP w Bydgoszczy

**RANGA DYDAKTYCZNA ĆWICZEŃ ORTOGRAFICZNYCH
I INTERPUNKCYJNYCH W PODRĘCZNIKACH SZKOLNYCH KLAS 4–8
SZKOŁY PODSTAWOWEJ A POTRZEBY UCZNIÓW W TYM ZAKRESIE**

1. Przez „rangę” ćwiczenia ortograficznego/interpunkcyjnego rozumieć będziemy wielkość charakteryzującą, określającą miejsce (numer porządkowy) w układzie wszystkich ćwiczeń ortograficznych/interpunkcyjnych. Na przykład: po uporządkowaniu ćwiczeń ortograficznych według malejącej liczby wystąpień otrzymamy ich poszczególne rangi.

Tabela 1. Ułożenie zbioru ćwiczeń ortograficznych według rang

Ranga	Rodzaj ćwiczenia	Liczba ćwiczeń
1	Ćwiczenia w pisowni wyrazów z ó	10
2	Ćwiczenia w pisowni wyrazów z rz	9
3	Ćwiczenia w pisowni wyrazów z ż	5
4	Ćwiczenia w pisowni wyrazów z h	4
5	Ćwiczenia w pisowni wyrazów z ch	2

Z tabeli widać, że ćwiczenia dotyczące pisowni wyrazów z ó mają rangę 1, tj. rangę najniższą (1), co wyraża się największą liczbą wystąpień ćwiczeń; a ćwiczenia dotyczące pisowni wyrazów z ch mają rangę największą (5).

Natomiast przez „rangę dydaktyczną” ćwiczeń ortograficznych/interpunkcyjnych rozumieć będziemy właściwą ilość ćwiczeń dostosowaną do potrzeb ortograficznych/interpunkcyjnych uczniów, tj. do frekwencji ich błędów popełnianych w zakresie ortografii i interpunkcji.

Jeżeli uczniowie popełniają najczęściej błędów ortograficznych w zakresie pisowni łącznej i rozłącznej wyrazów, to w podręcznikach powinno znaleźć się jak najwięcej ćwiczeń ortograficznych, dotyczących tej zasady. Podobna zasada dydaktyczna obowiązuje w dydaktyce interpunkcji.

To założenie dydaktyczne, dotyczące ćwiczeń ortograficznych/interpunkcyjnych będziemy starali się prześledzić w podręcznikach uczniów klas 4–8 szkoły podstawowej.

2. W grudniu 1987 roku przeprowadziliśmy ogólnopolskie badania nad stanem realizacji ortografii i interpunkcji uczniów szkół podstawowych¹, chcąc ustalić poziom ortografii i interpunkcji wśród uczniów klas 4–8 szkoły podstawowej oraz określić determinanty warunkujące lepszą sprawność uczniów w zakresie ortografii i interpunkcji.

Za jeden z determinantów uznaliśmy dostosowanie ilości ćwiczeń ort./int. w podręcznikach szkolnych do potrzeb ortograficznych i interpunkcyjnych uczniów.

Podstawą materiałową oceny poziomu ortografii i interpunkcji uczniów szkół podstawowych były wypracowania pisemne uczniów z wylosowanych 98 szkół podstawowych w Polsce.

Badania objęły uczniów 49 szkół miejskich i 49 szkół wiejskich, a w każdej z nich wybrano po jednej klasie 4, 5, 6, 7 i 8, mającej co najmniej 25 uczniów. Jeżeli w klasie było więcej niż 25 uczniów, to badaniem obejmowano uczniów w kolejności zapisu w dzienniku lekcyjnym, zaczynając od numeru pierwszego².

Stopień opanowania języka pisanego ucznia (w tym sprawności ortograficznej i interpunkcyjnej) najlepiej uwidacznia się w jego wypowiedziach na temat wolny, a więc wtedy, kiedy nie ma on oparcia ani w gotowym słownictwie, ani w schematach składniowych, ani w kompozycji treści, jak to ma miejsce przy tematach związanych z lekturą. Formą sprawdzianu było więc wypracowanie na temat związany z otoczeniem ucznia, jego przeżyciami czy zainteresowaniami.

Zaproponowaliśmy uczniom następujące tematy do wyboru:

1. Jaki piękny jest człowiek, gdy jest człowiekiem (kl. VIII).
2. Ach, jak ja nie lubię czytać (kl. VII).
3. Gdy dorosnę... (kl. V–VIII).
4. Najciekawszy dzień w moim życiu (kl. VI–VIII).
5. Moje wymarzone wakacje (były lub będą) (kl. IV–VIII).
6. Mój przyjaciel (kl. IV–VIII).

Tematy sugerowały formę opisowo-sprawozdawczą, najczęściej stosowaną w szkole. Analizując prace metodą statystyczną określiliśmy kolejność i frekwencję błędów ortograficznych i interpunkcyjnych, tym samym określiliśmy braki badanych uczniów w zakresie ortografii i interpunkcji.

Zakładając, że podręczniki szkolne powinny zawierać liczbę ćwiczeń ortograficznych/interpunkcyjnych, odpowiadającą brakom (potrzebom) uczniów, dokonaliśmy badań w tym zakresie, mając świadomość tego, że determinant ten poważnie eliminuje błędy ortograficzne/interpunkcyjne uczniów szkół podstawowych.

Dla jasności przedstawienia zagadnienia materiałów z badań prezentujemy w formie tabel i omawiamy go kolejno, tj. najpierw przyjrzymy się problematyce ilości ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach uczniów i związanymi z tym ich potrzebami, a następnie omówimy powyższą problematykę dydaktyczną na materiale ćwiczeń interpunkcyjnych.

3. Typy ćwiczeń ortograficznych, jak i ich ilość, powinny być uzależnione od rodzajów i frekwencji błędów ortograficznych w pracach pisemnych uczniów klas 4–8 szkoły podstawowej.

Badania nasze³ wykazują **rozbieżności między liczbą ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach uczniów klas 4–8 a ich potrzebami ortograficznymi**. Rozbieżność ta wynika z różnicy liczby ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach szkolnych a wymaganą ilością ćwiczeń ortograficznych, która wynika z potrzeb uczniów w tym zakresie.

Dla wyjaśnienia opiszemy taką rozbieżność w zakresie pisowni wyrazów z rz. Według liczby wystąpień ćwiczenia te w podręcznikach klasy 4. zajmują pierwsze miejsce a według potrzeb uczniów w zakresie tej zasady powinny znajdować się na piątym miejscu. Podobnie analizowaliśmy pozostałe rodzaje ćwiczeń ortograficznych, określając skalę ich rozbieżności.

Zgodność rangi ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach uczniów z rangą dydaktyczną ich potrzeb ortograficznych oznaczaliśmy zerem (0), natomiast brak ćwiczeń w zakresie jakiejś zasady pisowni przy występującej randze potrzeb dydaktycznych ucznia oznaczaliśmy minusem (–).

Tabela 2. Ranga ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach klasy IV a potrzeby ortograficzne uczniów tej klasy⁴

Liczba ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń ortograficznych	Skala rozbieżności
1	2	3
1. Pisownia wyrazów z rz — 44 ćw.	1. Oznaczanie spółgłosek miękkich	15
2. Pisownia wyrazów z ó — 41 ćw.	2. Pisownia wyrazów z utratą dźwięczności	11
3. Pisownia wyrazów z ą, ę, en, on, om — 35 ćw.	3. Pisownia i, j po spółgłoskach i samogłoskach	12
4. Pisownia nie z czasownikami, rzeczownikami, przymiotnikami i przysłówkami odprzymiotnikowymi — 31 ćw.	4. Pisownia wyrazów z u	10

1	2	3
5. Pisownia wyrazów z ż — 29 ćw.	5. Pisownia wyrazów z rz	5
6. Stosowanie wielkich liter — 26 ćw.	6. Pisownia wyrazów z ch	3
7. Pisownia wyrazów z h — 24 ćw.	7. Pisownia wyrazów z ę, ą, en, em, on, om	5
8. Dzielenie wyrazów przy przenoszeniu — 17 ćw.	8. Pisownia przyimków z rzeczownikami	4
9. Pisownia wyrazów z ch — 14 ćw.	9. Pisownia wyrazów z ó	7
10. Pisownia zakończeń bezokolicznika — 9 ćw.	10. Pisownia wyrazów z ż	5
11. Pisownia zakończeń form czasu przeszłego — 8 ćw.	11. Pisownia zakończeń bezokolicznika	1
12. Pisownia przyimków z rzeczownikami — 5 ćw.	12. Pisownia nie...	8
13. Pisownia wyrazów, przy których wymowie występują ubezdźw. spółgłosek — 6 ćw.	13. Pisownia przedrostków zakończonych na spółgłoskę	—
14. Pisownia zakończeń —un, —unka, —unek, —ulec, —uję — 6 ćw.	14. Stosowanie wielkich liter	8
15. Pisownia spółgłosek zmiękcujących — 5 ćw.	15. Pisownia cząstki by	—
16. Pisownia zakończeń —dzki, —wsi, —wska — 2 ćw.	16. Pisownia zakończeń form czasu przeszłego	5

Największe rozbieżności między ortograficznymi potrzebami uczniów klasy IV a liczbą ćwiczeń w podręcznikach tej klasy występuje w zakresie oznaczania spółgłosek miękkich, pisowni wyrazów z utratą dźwięczności, pisowni **j, i** po spółgłoskach i samogłoskach, w zakresie pisowni wyrazów z **u**, stosowania wielkich liter, pisowni **nie** z różnymi częściami mowy oraz pisowni wyrazów z **ó**.

Najwłaściwszą proporcję między potrzebami ortograficznymi uczniów a liczbą ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach zachowano w zakresie pisowni wyrazów z **ch** zakończeń bezokolicznika oraz pisowni przyimków z rzeczownikami.

W ćwiczeniach ortograficznych klasy IV zauważa się brak w ogóle ćwiczeń w zakresie pisowni cząstki *-by*.

Tabela 3. Ranga ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach klasy V a potrzeby ortograficzne uczniów tej klasy⁵

Liczba ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń ortograficznych	Skala rozbieżności
1	2	3
1. Pisownia wyrazów z ó — 43 ćw.	1. Pisownia wyrazów z utratą dźwięczności	12
2. Pisownia wyrazów z rz — 41 ćw.	2. Pisownia j, i po spółgłoskach i samogłoskach	5
3. Pisownia wyrazów z ż — 36 ćw.	3. Pisownia wyrazów z ę, ą, en, em, on, om	7
4. Pisownia różnych form liczebników prostych — 26 ćw.	4. Pisownia wyrazów z u	11
5. Pisownia wyrazów z h — 25 ćw.	5. Pisownia wyrazów z rz	3
6. Stosowanie wielkiej litery — 22 ćw.	6. Pisownia wyrazów z ó	6
7. Pisownia j po spółgłoskach i samogłoskach — 14 ćw.	7. Pisownia przyimków z rzeczownikami	7
8. Pisownia przyimków z rzeczownikami — 11 ćw.	8. Oznaczanie miękkości spółgłosek	1
9. Pisownia form trybu przypuszczającego — 10 ćw.	9. Pisownia wyrazów z ż	6
10. Pisownia wyrazów z ę, ą, en, em, on, om — 8 ćw.	10. Pisownia wyrazów z ch	3
11. Poprawna pisownia czasowników typu zacząć, płynąć — 8 ćw.	11. Stosowanie wielkich liter	5
12. Pisownia wyrazów, przy których wymowie występuje ubezdź. — 8 ćw.	12. Pisownia wyrazów z h	7

1	2	3
13. Pisownia wyrazów z ch – 1 ćw.	13. Pisownia czasowników typu: zacząć, płynąć	7
14. Pisownia wyrazów z u – 1 ćw.	14. Pisownia liczebników prostych	10
15. Pisownia zakończeń –unek, –un, –unka – 15 ćw.	15. Pisownia form trybu przypuszczającego	6
16. Dzielenie wyrazów przy przenoszeniu – 5 ćw.		
17. Pisownia nie z rzeczownikami – 3 ćw.		
18. Pisownia skrótów z i – 1 ćw.		

W klasie V największe rozbieżności między potrzebami ortograficznymi uczniów a liczbą ćwiczeń ortograficznych tej klasy występuje w zakresie pisowni wyrazów z utratą dźwięczności, pisowni wyrazów z **u**, pisowni liczebników prostych, pisowni wyrazów z **ę, ą, en, em, on, om** oraz pisowni wyrazów z **h**.

Natomiast najwłaściwszą proporcję między potrzebami ortograficznymi uczniów a liczbą ćwiczeń ortograficznych w podręczniku klasy V zachowano w pisowni przyimków z rzeczownikami oznaczaniem miękkości spółgłosek, pisowni wyrazów z **ż** oraz pisowni czasowników typu **zacząć, płynąć**.

Tabela 4. Ranga ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach klasy VI a potrzeby ortograficzne uczniów tej klasy⁶.

Liczba ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń ortograficznych	Skala rozbieżności
1	2	3
1. Pisownia przedrostków roz–, bez–, z–, wz–, wez– i zakończeń –ski, –cki, –dzki, –stwo, –dztwo, –źba, –izm, –yzm – 26 ćw.	1. Pisownia i po spółgłoskach i samogłoskach	10

1	2	3
2. Pisownia nie z rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami, zaimkami i czasownikami — 17 ćw.	2. Pisownia rzeczowników pospolitych	—
3. Pisownia rzeczowników własnych — 16 ćw.	3. Pisownia wyrazów z u	12
4. Pisownia wyrazów z ż — 16 ćw.	4. Pisownia wyrazów z ę, ą, en, em, on, om	9
5. Pisownia wyrazów z rz — 16 ćw.	5. Pisownia wyrazów z utratą dźwięczn.	—
6. Pisownia liczebników złożonych — 14 ćw.	6. Pisownia j po spółgłoskach i samogłoskach	5
7. Stosowanie wielkich liter — 12 ćw.	7. Pisownia wyrazów z rz	2
8. Pisownia wyrazów z h — 10 ćw.	8. Pisownia nie	6
9. Zasady dzielenia wyrazów przy przenoszeniu — 6 ćw.	9. Pisownia wyrazów z ch	—
10. Pisownia wyrazów z en, em, on, om — 5 ćw.	10. Pisownia wyrazów z ż	6
11. Pisownia j po przedrostkach zakończonych na spółgłoskę — 3 ćw.	11. Pisownia wyrazów z ó	1
12. Pisownia wyrazów z ó — 2 ćw.	12. Pisownia ó w zakończeniach —ów, —ówka, —ówna	0
13. Pisownia wyrazów z ą, ę —	13. Pisownia przedrostków roz-, z-, wz-	13
14. Pisownia połączeń: gie, kie, ge, ke, gę, kę	14. Stosowanie wielkich liter	7
15. Pisownia zakończeń: —unek, utka, —usia, —uła, —uje —	15. Pisownia przyimków złożonych	2

1	2	3
16. Pisownia przyimków z rzeczownikami — 11 ćw.	16. Pisownia u w zakończeniach: —unek, —utka	1
17. Pisownia przyimków złożonych — 4 ćw.	17. Pisownia j po przedrostkach	6
18. Pisownia bezokoliczników — 2 ćw.	18. Pisownia liczebników złożonych	12
19. Pisownia form trybu przypuszczającego — 2 ćw.	19. Pisownia zakończeń —ski, —cki, —dzki, —stwo, —ctwo, dztwo, —źba, śba	18

W klasie VI występują największe rozbieżności między potrzebami ortograficznymi uczniów a liczbą ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach tej klasy w zakresie pisowni zakończeń —ski, —cki, —dzki, —stwo, —ctwo, —dztwo, —źba, —śba, pisowni wyrazów z u, pisowni przedrostków roz-, z-, wz-, w-, pisowni liczebników złożonych, pisowni wyrazów z ę, ą, en, em, on, om.

Natomiast właściwą proporcję między potrzebami ortograficznymi uczniów a liczbą ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach tej klasy zachowano w zakresie pisowni wyrazów z ó w zakończeniach —ów, —ówka, —ówna, pisowni wyrazów z ó, pisowni u w zakończeniach —unek, —utka, pisowni przyimków złożonych.

W ćwiczeniach ortograficznych brak ćwiczeń w zakresie pisowni i po spółgłoskach i samogłoskach, w zakresie pisowni rzeczowników pospolitych, pisowni wyrazów z utratą dźwięczności, pisowni wyrazów z ch.

Tabela 5. Ranga ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach klasy VII a potrzeby ortograficzne uczniów tej klasy⁷

Liczba ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń ortograficznych	Skala rozbieżności
1	2	3
1. Pisownia skrótów i skrótowców — 17 ćw.	1. Oznaczanie spółgłosek miękkich	—
2. Pisownia wyrazów z ó — 12 ćw.	1. Pisownia wyrazów z ę, ą, en, em, on, om	3

1	2	3
3. Pisownia nie z różnymi częściami mowy — 10 ćw.	3. Pisownia wyrazów z utratą dźwięczności	—
4. Pisownia wyrazów z ę, ą, en, em, on, om — 7 ćw.	4. Pisownia wyrazów z u	—
5. Pisownia wyrazów z h — 7 ćw.	5. Pisownia nie z różnymi częściami mowy	8
6. Pisownia wyrazów z rz — 7 ćw.	6. Pisownia wyrazów z rz	0
7. Stosowanie wielkich liter — 6 ćw.	7. Pisownia wyrazów z ó	5
8. Pisownia zakończeń -łszy, -wszy w imiesłowach — 6 ćw.	8. Pisownia wyrazów z ch	5
9. Użycie łącznika w wyrazach złożonych — 4 ćw.	9. Stosowanie wielkich liter	2
10. Pisownia wyrazów z ż — 3 ćw.	10. Pisownia wyrazów z ź	0
11. Pisownia łączna i rozdzielna partykuł — 2 ćw.	11. Pisownia i, j po spółgłoskach i samogłoskach	—
12. Pisownia rzeczowników zakończonych na -an, en i -aż, -eż — 1 ćw.	12. Pisownia -ji, -ii w rzeczownikach zakończonych na -ja, -ia	—
13. Pisownia wyrazów z ch — 1 ćw.	13. Pisownia łączna i rozdzielna	4
14. Pisownia wyrażenia przyimkowych — 11 ćw.	14. Pisownia przedrostków roz-, bez-, -nad-, -pod-, przed-, w-, wz-, waz-	7
15. Pisownia liczebników — 1 ćw.	15. Pisownia zakończeń -łszy, -wszy	7

W klasie VII największe rozbieżności między potrzebami ortograficznymi uczniów a zawartością ćwiczeń ortograficznych w podręczniku szkolnym zauważa się w zakresie pisowni zakończeń **-łszy, -wszy**, pisowni wyrazów z **ó** i **ch**.

Natomiast najwłaściwszą proporcję zachowano w doborze ćwiczeń ortograficznych w podręczniku klasy VII i potrzebami ortograficznymi uczniów

w zakresie pisowni wyrazów z rz, ż oraz pisowni łącznej i rozłącznej.

W ćwiczeniach ortograficznych zauważa się brak ćwiczeń w zakresie oznaczania spółgłosek miękkich, pisowni wyrazów z utratą dźwięczności, pisowni wyrazów z u oraz pisowni przedrostków roz-, bez-, nad-, pod-, przed-, w-, wz-, wez-.

Tabela 6. Ranga ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach klasy VIII a potrzeby ortograficzne uczniów tej klasy⁸

Liczba ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń ortograficznych	Skala rozbieżności
1	2	3
1. Stosowanie wielkiej litery — 38 ćw.	1. Pisownia przyimków	3
2. Pisownia wyrazów, przy których wymowie występują ubezdźwięcznienia lub udźwięcznienia spółgłosek — 26 ćw.	2. Oznaczanie spółgłosek miękkich	9
3. Pisownia różnych form liczebników — 9 ćw.	3. Pisownia wyrazów z utratą dźwięczności	1
4. Pisownia przyimków z różnymi częściami mowy — 7 ćw.	4. Pisownia wyrazów z u	—
5. Pisownia przedrostków zakończonych na spółgłoskę — 6 ćw.	5. Pisownia wyrazów z e, ą, en, em, on, om	—
6. Pisownia nie z rzeczownikiem, czasownikiem, przymiotnikiem — 5 ćw.	6. Pisownia wyrazów z rz	3
7. Pisownia partykuły -by — 4 ćw.	7. Stosowanie wielkiej i małej litery	6
8. Dzielenie wyrazów przy przenoszeniu — 3 ćw.	8. Pisownia wyrazów z ó	2
9. Pisownia wyrazów z rz — 3 ćw.	9. Pisownia j	—

1	2	3
10. Pisownia wyrazów z ó — 2 ćw.	10. Pisownia nie z różnymi częściami mowy	4
11. Pisownia i po spółgłoskach i samogłoskach — 2 ćw.	11. Pisownia wyrazów z ch	—
12. Pisownia zakończeń — stwo — 1 ćw.	12. Pisownia przedrostków — roz, bez-, nad-	7
13. Pisownia rzeczowników zakończonych na — arz — 1 ćw.	13. Pisownia wyrazów złożonych	—

W klasie VIII największe rozbieżności między potrzebami ortograficznymi uczniów a zawartością ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach szkolnych zauważa się w zakresie oznaczania miękkości spółgłosek, pisowni przedrostków **roz-**, **bez-**, **nad-**.

Natomiast poprawną proporcję zachowano w doborze ćwiczeń ortograficznych w podręcznikach klasy VIII a potrzebami ortograficznymi uczniów w zakresie pisowni wyrazów, przy których wymowie występuje ubezdźwięcznienie i pisowni wyrazów z ó.

Zauważa się brak ćwiczeń ortograficznych w zakresie pisowni wyrazów z u, pisowni wyrazów z ę, ą, en, em, on, om, pisowni wyrazów z ch oraz pisowni wyrazów złożonych.

4. Badania nasze wykazały też rozbieżność między liczbą ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniów klas IV–VIII szkoły podstawowej a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów.

Zgodnie z wymogami programu nauczania musimy zagadnienie interpunkcyjne analizować według kolejności wprowadzania materiału, tj. zagadnień związanych ze zdaniem pojedynczym i zagadnień związanych ze zdaniem złożonym.

Tabela 7. Ranga ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach klasy IV a potrzeby interpunkcyjne uczniów tej klasy

Liczba ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń interpunkcyjnych	Skala rozbieżności
1	2	3
I Zdanie pojedyncze		
1. Kropka na końcu zdania – 44 ćw.	1. Przecinek przed spójnikami w zdaniu pojedynczym	–
2. Znak zapytania, wykrzyknik, dwukropek, cudzysłów w dialogu i na końcu zdania – 14 ćw.	2. Przecinek wydzielający wyrazy	1
3. Przecinek wydzielający wyrazy – 7 ćw.	3. Myślnik	2
4. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami – 4 ćw.	4. Przecinek wydzielający dopowiedzenie	–
5. Myślnik	5. Dwukropek	–
	6. Kropka	6
	7. Średnik	–
	8. Cudzysłów	7
II Zdanie złożone		
1. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym – 12 ćw.	1. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym	0
2. Przecinek przed spójnikami zdania współrzednego łączącego – 9 ćw.	2. Przecinek przed spójnikami zdania współrzednego łączącego	0

1	2	3
3. Przecinek przed spójnikami w zdaniu podrzędnym – 4 ćw.	3. Przecinek przed spójnikami w zdaniu podrzędnym	0
4. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimka względnego – 3 ćw.	4. Przecinek przed spójnikami w zdaniu współrzednym rozłącznym	–
5. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi w zdaniu współrzednym – 3 ćw.	5. Dwukropek	–
6. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami – 2 ćw.	6. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimków względnych	2
	7. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi w zdaniu współrzednym	2
	8. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami	2
	9. Cudzysłów	–
	10. Znaki interpunkcyjne w zdaniu wtrąconym i nawiasowym	–
	11. Przecinek przed imiesłowowym równoważnikiem zdania (imiesłowowy równoważnik zdania) w zdaniu podrzędnym	–

W klasie IV w zdaniu pojedynczym najwięcej rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniów a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów zauważa się w zakresie stosowania cudzysłowu i kropki.

Stwierdzamy brak ćwiczeń w użyciu przecinka przed spójnikami w zdaniu pojedynczym, przecinka wydzielającego dopowiedzenia i ćwiczeń w użyciu średnika.

Natomiast w zdaniu złożonym najwięcej rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach ucznia a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów zauważamy w zakresie stosowania przecinka w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimka względnego, przecinka przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi.

Zauważa się brak ćwiczeń w zakresie cudzysłowu, znaków interpunkcyjnych w zdaniu wtrąconym i nawiasowym oraz przecinka przed imiesłowowym równoważnikiem zdania w zdaniu podrzędnym.

Tabela 8. Ranga ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach klasy V a potrzeby interpunkcyjne uczniów tej klasy

Liczba ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń interpunkcyjnych	Skala rozbieżności
1	2	3
I Zdanie pojedyncze		
1. Przecinek oddzielający jednorodne człony zdania — 8 ćw.	1. Przecinek oddzielający jednorodne człony zdania	0
2. Przecinek przed spójnikiem zdania pojedynczego — 5 ćw.	2. Przecinek przed spójnikiem zdania pojedynczego	0
3. Przecinek wydzielający wyrazy poza związkami — 2 ćw.	3. Przecinek wydzielający wyrazy poza związkami	0
4. Dwukropek — 2 ćw.	4. Dwukropek	0
	5. Średnik	—
	6. Znaki interpunkcyjne po wyrazach w nawiasach	—
	7. Cudzysłów	—
II Zdanie złożone		
1. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym — 12 ćw.	1. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym	0

1	2	3
2. Przecinek przed spójnikami zdania współrzędnego łączonego — 6 ćw.	2. Przecinek przed spójnikami zdania współrzędnego łączonego	0
3. Przecinek przed spójnikami zdania podrzędnego — 4 ćw.	3. Przecinek przed spójnikami zdania podrzędnego	0
4. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimków względnych — 4 ćw.	4. Przecinek w zdaniach wtrąconych i nawiasowych	—
5. Przecinek przed spójnikiem przeciwstawnym i wynikowego zdania współrzędnego — 3 ćw.	5. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimków względnych	1
6. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami — 2 ćw.	6. Przecinek przed spójnikiem rozłącznym zdania współrzędnego	—
	7. Dwukropek	
	8. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami	2
	9. Przecinek przed imiesłowowym równoważnikiem zdania w zdaniu podrzędnym	—
	10. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi zdania współrzędnego	5
	11. Cudzysłów	—

W klasie V w zdaniu pojedynczym zauważa się sporo zgodności między liczbą ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniów a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów. Dotyczy to ćwiczeń w stosowaniu przecinka oddzielającego jednorodne człony zdania, przecinek przed spójnikami w zdaniu

pojedynczym, przecinek wydzielający wyrazy poza związkami oraz dwukropek.

Natomiast w zdaniu złożonym rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniów a ich interpunkcyjnymi potrzebami dotyczą głównie przecinka przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi zdania współrzędnego, przecinka przed powtarzającymi się spójnikami. Prawidłowe proporcje zachowano w ćwiczeniach dotyczących przecinka w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym, przecinek przed spójnikami łącznymi zdań współrzędnych i przecinkami przed spójnikami zdań podrzędnych.

Zauważa się jednak brak ćwiczeń w zakresie stosowania przecinka przed spójnikami rozłącznymi zdania współrzędnego, przed imiesłowowym równoważnikiem zdania w zdaniu podrzędnym i stosowania cudzysłowu.

Tabela 9. Ranga ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach klasy VI a potrzeby interpunkcyjne uczniów tej klasy

Liczba ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń interpunkcyjnych	Skala rozbieżności
I Zdanie pojedyncze		
1. Przecinek wydzielający wyrazy poza związkami — 13 ćw.	1. Średnik	—
2. Przecinek oddzielający jednorodne człony zdania — 6 ćw.	2. Przecinek oddzielający jednorodne człony zdania	0
3. Cudzysłów — 3 ćw.	3. Dwukropek	—
4. Przecinek przed spójnikami — 2 ćw.	4. Przecinek przed spójnikami	0
	5. Myślnik	—
	6. Przecinek wydzielający wyrazy i dopowiedzenia	4
	7. Znaki interpunkcyjne po wyrazach w nawiasach	—
	8. Cudzysłów	5

1	2	3
II Zdanie złożone		
1. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi w zdaniu złożonym współrzędnie — 8 ćw.	1. Przecinek w zdaniu podrzędnym łącznym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym	5
2. Przecinek przed spójnikami w zdaniu złożonym łącznie — 7 ćw.	2. Przecinek między zdaniem nadrzędnym i podrzędnym	3
3. Przecinek w zdaniu podrzędnym łącznym za pomocą zaimków względnych — 7 ćw.	3. Przecinek i pauza w zdaniach wtrąconych zł. podrzędnie	—
4. Przecinek w zdaniu podrzędnym przed spójnikami — 7 ćw.	4. Przecinek przed imiesłowowym równoważnikiem zdania w zdaniu współrzędnym	—
5. Przecinek między zdaniem nadrzędnym a podrzędnym — 6 ćw.	5. Przecinek przed spójnikami w zdaniu złożonym podrzędnym	1
6. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym — 5 ćw.	6. Przecinek przed imiesłowowym równoważnikiem zdania w zdaniu podrzędnym	—
7. Cudzysłów — 3 ćw.	7. Przecinek przed spójnikami w zdaniach współrzędnie łącznych	5
8. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami — 2 ćw.	8. Dwukropek	—

1	2	3
	9. Przecinek przed spójnikami w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimków względnych	6
	10. Przecinek i pauza w zdaniu nawiasowym złożonym współrzędnie	—
	11. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi w zdaniu współrzędnym	9
	12. Przecinek przed spójnikami powtarzającymi się w zdaniu złożonym współrzędnym	4
	13. Cudzysłów	6

W klasie VI w zdaniu pojedynczym najwięcej rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniowskich a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów zauważa się w zakresie użycia cudzysłowu i przecinka wyodrębniającego wyrazy i dopowiedzenia. Prawidłowe proporcje mają ćwiczenia interpunkcyjne dotyczące pisowni przecinka oddzielającego jednorodne części zdania i pisowni przecinka przed spójnikami.

Natomiast w zdaniu złożonym rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniowskich a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów dotyczą głównie przecinka przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi w zdaniu współrzędnym, przecinka przed spójnikami w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimków względnych, cudzysłowu i przecinka przed spójnikami w zdaniu współrzędnie łącznym. Zauważa się brak ćwiczeń w zakresie stosowania znaków interpunkcyjnych w zdaniach wtrąconych, stawiania przecinka przed imiesłowowym równoważnikiem zdania w zdaniu złożonym współrzędnie i podrzędnie.

Tabela 10. Ranga ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach klasy VII a potrzeby interpunkcyjne uczniów tej klasy

Ranga ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach	Ranga dydaktyczna ćwiczeń interpunkcyjnych	Skala rozbieżności
1	2	3
I Zdanie pojedyncze		
1. Przecinek wydziela- jący wyrazy poza związkami – 17 ćw.	1. Przecinek przed spójnika- mi	1
2. Przecinek przed spójnikami – 3 ćw.	2. Średnik	–
3. Cudzysłów – 3 ćw.	3. Przecinek oddzielający jednorodne człony zdania	3
4. Dwukropek – 2 ćw.	4. Przecinek wydziela- jący wyrazy	3
5. Znaki interpun- kcyjne w nawia- sach – 2 ćw.	5. Znaki interpunkcyjne po wyrazach w nawiasach	0
6. Przecinek oddzie- lający jednorod- ne człony zdania – 2 ćw.	6. Dwukropek	2
7. Pauza jako pod- sumowanie	7. Cudzysłów	4
II Zdanie złożone		
1. Przecinek między zdaniem nadrzęd- nym i podrzęd- nym – 11 ćw.	1. Przecinek przed imięsto- wowym równoważnikiem zdania	1
2. Przecinek wydzie- lający imięstowy równoważnik zdania – 10 ćw.	2. Zdanie wtrącone i nawia- sowe w zdaniu podrzęd- nym	2

1	2	3
3. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi zdania współrzędnego — 8 ćw.	3. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym	—
4. Interpunkcja w zdaniach wtrąconych i nawiasowych — 7 ćw.	4. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimków względnych	3
5. Przecinek przed spójnikami zdania podrzędnego — 6 ćw.	5. Przecinek przed spójnikami w zdaniu współrzędnym łączonym	1
6. Przecinek przed spójnikami w zdaniach współrzędnych łącznych — 5 ćw.	6. Dwukropek	—
7. Przecinek przed spójnikami w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimków względnych — 4 ćw.	7. Przecinek w zdaniu nawiasowym współrzędnym	—
8. Przecinki przed powtarzającymi się spójnikami — 3 ćw.	8. Przecinek w zdaniu współrzędnym rozłącznym	—
9. Cudzysłów — 2 ćw.	9. Przecinek przed spójnikami w zdaniu podrzędnym	4
	10. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi zdania współrzędnego	7
	11. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami	3
	12. Cudzysłów	—

W klasie VII w zdaniu pojedynczym najwięcej rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniowskich a potrzebami uczniów zauważa się w zakresie cudzysłowu, przecinka oddzielającego jednorodne człony zdania i przecinka wydzielającego wyrazy. Prawidłowe proporcje mają ćwiczenia dotyczące znaków interpunkcyjnych po wyrazach w nawiasach i przecinek przed spójnikami w zdaniu pojedynczym.

Z kolei w zdaniu złożonym rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniowskich a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów dotyczą głównie pisowni przecinka przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi zdania współrzędnego, przecinka przed spójnikami w zdaniu podrzędnym, przecinka w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimka względnego, przecinka przed powtarzającymi się spójnikami oraz użycia cudzysłowu.

Zauważa się brak ćwiczeń w zastosowaniu przecinka w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym, w użyciu dwukropka, przecinka w zdaniu nawiasowym zdania współrzędnego i przecinka w zdaniu współrzędnym łącznym.

Tabela 11. Ranga ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach klasy VIII a potrzeby interpunkcyjne uczniów tej klasy

Liczba ćwiczeń interpunkcyjnych w podręczniku	Ranga dydaktyczna ćwiczeń interpunkcyjnych	Skala rozbieżności
1	2	3
I Zdanie pojedyncze		
1. Przecinek oddzielający jednorodne człony zdania. — 7 ćw.	1. Przecinek oddzielający jednorodne człony zdania	0
2. Przecinek wydzielający dopowiedzenia — 6 ćw.	2. Średnik	—
3. Przecinek przed spójnikami w zdaniu pojedynczym — 5 ćw.	3. Przecinek przed spójnikami w zdaniu pojedynczym	0
4. Przecinek wydzielający wyrazy poza związki — 4 ćw.	4. Przecinek wydzielający wyrazy poza związki	0

1	2	3
5. Kropka — 3 ćw.	5. Znaki interpunkcyjne po wyrazach w nawiasach	3
6. Pauza — 2 ćw.	6. Dwukropek	1
7. Dwukropek — 2 ćw.	7. Pauza	1
8. Znaki interpunkcyjne po wyrazach w nawiasach — 2 ćw.	8. Cudzysłów	1
9. Cudzysłów		
II Zdanie złożone		
1. Przecinek przed spójnikami w zdaniach współrzędnych łącznych — 5 ćw.	1. Przecinek w zdaniu nadrzędnym i podrzędnym łączonym bezpośrednio	4
2. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą znaków względnych — 5 ćw.	2. Przecinek wydzielający imiesłowny równoważnik zdania w zdaniu podrzędnym	—
3. Znaki interpunkcyjne po wyrazach w zdaniach wtrąconych i nawiasowych — 4 ćw.	3. Przecinek wydzielający imiesłowny równoważnik zdania w zdaniu współrzędnym	—
4. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi w zdaniach współrzędnych — 4 ćw.	4. Przecinek, pauza w zdaniu wtrąconym i nawiasowym zł. podrzędnie	2
5. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym bezpośrednio ze zdaniem nadrzędnym — 3 ćw.	5. Przecinek w zdaniu podrzędnym łączonym za pomocą zaimków względnych	3

1	2	3
6. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami — 3 ćw.	6. Przecinek przed spójnikami w zdaniach współrzędnych łącznych	5
7. Przecinek przed spójnikami w zdaniu podrzędnym — 3 ćw.	7. Przecinek w zdaniu wtrąconym i nawiasowym złożonym współrzędnym	4
8. Dwukropek — 1 ćw.	8. Przecinek w zdaniu współrzędnym rozłącznym	—
	9. Przecinek przed spójnikami w zdaniu podrzędnym	—
	10. Dwukropek	2
	11. Przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi zdania współrzędnego	7
	12. Przecinek przed powtarzającymi się spójnikami	—
	13. Cudzysłów	—

W klasie VIII w zdaniu pojedynczym najwięcej rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniów a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów zauważa się w zakresie stosowania dwukropka, pauzy i cudzysłowu. Prawidłowe proporcje mają ćwiczenia dotyczące przecinka oddzielającego jednorodne człony zdania, przecinka przed spójnikami w zdaniu pojedynczym oraz przecinka wydzielnego wyraży poza związkami.

Natomiast w zdaniu złożonym rozbieżności co do ilości ćwiczeń interpunkcyjnych w podręcznikach uczniów a potrzebami interpunkcyjnymi uczniów dotyczą głównie stosowania przecinka przed spójnikami przeciwstawnymi i wynikowymi zdania współrzędnego, przecinka przed powtarzającymi się spójnikami, przecinka przed spójnikami zdania współrzędnego łącznego, przecinków w zdaniach wtrąconych i nawiasach, przecinka w zdaniach podrzędnych łączonych za pomocą zaimków względnych.

Zauważa się brak ćwiczeń dotyczących stosowania przecinka wydzielnego imiesłowowy równoważnik zdania w zdaniu podrzędnym i współrzędnym, przecinek przed spójnikami w zdaniu podrzędnym i użycia cudzysłowu.

Skala rozbieżności między rangą ćwiczeń ortograficznych/interpunkcyjnych w podręcznikach uczniów klasy IV—VIII szkoły podstawowej a rangą

potrzeb uczniów w zakresie ortografii/interpunkcji dowodzi niedostrzegania w dydaktyce ortografii problemu nazwanego przez nas rangą dydaktyczną ćwiczeń ortograficznych/interpunkcyjnych. Autorzy analizowanych przez nas podręczników, chcąc pomóc uczniom w przyswajaniu umiejętności ortograficznych/interpunkcyjnych, muszą w przyszłości zapoznać się z pracami naukowymi analizującymi ogólnopolskie badania nad stopniem opanowania ortografii i interpunkcji przez uczniów szkół podstawowych.

PRZYPISY

- ¹F. Nowak: Metoda statystyczna (kwantytatywna) w nauczaniu ortografii. Cz. 1, Bydgoszcz 1989 s. 17–40; Materiały do nauczania ortografii w klasach IV–VIII szkoły podstawowej, Bydgoszcz 1992
- ²Wylosowanie „próby” szkół odbyło się metodą reprezentacyjną. Metoda ta polega na tym, że w całej zbiorowości statystycznej wybiera się do zbadania tylko pewną ilość jednostek statystycznych. Jednostki te reprezentują całą zbiorowość statystyczną i tworzą tzw. „próbę”. Jednostki przyjęte do próby badaliśmy dokładnie, a wnioski wysnute z badania uogólniliśmy na całą zbiorowość statystyczną – w naszym wypadku uczniów klas 4–8 szkół podstawowych.
- ³F. Nowak: Nauka ortografii i interpunkcji. Polonistyka 1988, nr 6, s. 488–493; Tenże: Metoda... op.cit. s. 127–147
- ⁴M. Nagajowa: Polska mowa, Podręcznik do języka polskiego. Warszawa 1981; J. Wójcik: Język polski. Ćwiczenia i wiadomości z gramatyki oraz pisowni dla klasy 4. Warszawa 1981
- ⁵M. Jaworski: Język polski. Ćwiczenia i wiadomości z gramatyki i pisowni dla klasy 5. Warszawa 1982; M. Nagajowa: Język i świat, podręcznik do języka polskiego. Warszawa 1982
- ⁶M. Jaworski: Język polski. Ćwiczenia i wiadomości z gramatyki oraz pisowni polskiej dla klasy 6. Warszawa 1983; M. Nagajowa: Polubić czytanie. Podręcznik do języka polskiego. Warszawa 1983
- ⁷M. Jaworski: Język polski. Gramatyka i ortografia. Podręcznik dla klasy siódmej szkoły podstawowej. Warszawa 1984; S. Sufinowa: Język polski. Mowa rodzinna. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturalnego dla klasy siódmej szkoły podstawowej. Warszawa 1984
- ⁸K. Krajewski: Język polski. Echo z dna serca. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturalnego dla klasy ósmej szkoły podstawowej. Warszawa 1985; J. Strutyński: Język polski. Gramatyka i ortografia. Podręcznik dla klasy ósmej szkoły podstawowej. Warszawa 1985

THE DIDACTIC IMPORTANCE OF SPELLING AND PUNCTUATION TEXTBOOKS FOR 4-8 GRADES OF ELEMENTARY SCHOOLS AND PUPILS' NEEDS

FRANCISZEK NGAWAR
WSP w Białymostku

Summary

Types of spelling and punctuation exercises and their number in school textbooks should depend on the kind and frequency of spelling and punctuation mistakes in written papers of 4-8 grade pupils of elementary schools.

The author's studies show considerable differences in this field. To improve the level of pupils' spelling and punctuation the author's of spelling and punctuation textbooks should get acquainted with the latest studies on frequency of spelling and punctuation mistakes made by 4-8 grade pupils of elementary schools.